

Anna Klimont
Uniwersytet Gdański

Zaimek *hen* w szwedzkich książkach obrazkowych – siedem lat po *Kivi & Monsterhund*

Hen in Swedish Picture Books – Seven Years after *Kivi & Monsterhund*

The aim of the article is to present how the gender-neutral pronoun *hen* has been used in Swedish picture books since 2012, when the book *Kivi & Monsterhund* (*Kivi & Monster Dog*) was published. *Hen* was first introduced to the Swedish language in the 1960s but did not gain much attention then. However, as the topic of gender became more and more widely discussed in Sweden, the question of *hen* came up again in the 2000s, receiving indisputably more interest than before. In 2012 the “*hen* debate” was sparked by Jesper Lundqvist’s book and as a result *hen* became a part of everyday language, especially in the media and politics. But only six picture books with *hen* have been published so far. Hence, it cannot be concluded that *hen* has established its place in this kind of literature.

Key words: Swedish language, picture books, *hen* pronoun

Słowa kluczowe: język szwedzki, książka obrazkowa, zaimek *hen*

Wprowadzenie

Hen, który pojawił się w języku szwedzkim stosunkowo niedawno, przyciąga uwagę jako niezwykle ciekawe zjawisko językowe – nieczęsto zdarza się, aby w uformowanym już systemie, nawet tak elastycznym i otwartym na zmiany jak szwedzki (o czym świadczyć może między innymi publikowana co roku przez Radę Języka Szwedzkiego lista nowych słów), pojawił się nowy zaimek. Jednak nie tylko to czyni *hen* wyjątkowym – obecnie zaimek ściśle powiązany jest z problematyką obyczajową, dotyczącą szeroko omawianego w Szwecji tematu przynależności i tożsamości płciowej: *hen* nie określa bowiem płci podmiotu (w przeciwieństwie do *han* [on] i *hon* [ona]). Choć początki wzorowanego na fińskim słowie *hän*¹ zaimka wiążą

¹ W języku fińskim zaimkami używanymi w stosunku do ludzi są *hän* (dla l. poj. – on, ona, ono) i *he* (dla l. mn. – oni, one), które nie określają płci osoby/osób, o której/których mowa.

się raczej ze szwedzkim pragmatyzmem, stopniowo poszerzał on swoje znaczenie i funkcję i coraz częściej bywał rozpatrywany w kontekście przynależności płciowej.

Po raz pierwszy *hen* pojawił się w języku szwedzkim kilkadziesiąt lat temu – niektórzy badacze wskazują, że pierwsze wzmianki o nim pojawiły się w latach 50. (Milles 2013), ale jako ojca *hen* najczęściej wymienia się Rolfa Dunåsa, który dekadę później jako pierwszy opisał go i zaproponował jego implementację do języka szwedzkiego (Grönblad 2017; Milles 2013). Przedstawienie *hen* było wówczas jedynie zabiegiem praktycznym – miał być on używany, kiedy płeć osoby, o której mowa, nie jest znana lub nie jest istotna, a sam Dunås pisał o *hen* jako o słowie „dwupłciowym”, czyli odnoszącym się do obu płci (Milles 2013). Zaproponowany zaimek przez długi czas nie był jednak powszechnie używany – większą uwagę zwrócono na niego dopiero na początku XXI wieku, kiedy zaczął być wykorzystywany coraz częściej i w coraz to szerszym kontekście, szczególnie w dyskusji o przynależności płciowej oraz w kręgach LGBT (Milles 2013).

Hen szybko zdobyło zarówno rzeszę zwolenników, jak i przeciwników – jednym stwarzało możliwość szerszego i bardziej wszechstronnego użycia języka oraz sprawiało, że stawał się on bardziej funkcjonalny; inni widzieli w nim zagrożenie dla określonych wcześniej tożsamości płciowych, mieli zastrzeżenia w kwestii estetyki języka lub uważali, że próby tworzenia i wprowadzenia nowych zaimków są nie tylko nienaturalne, ale także nie mają szans na powodzenie. Przewidywali, że słowo nie zostanie przyjęte do powszechnego użycia, funkcjonując jedynie w formie pisanej, i nie przejdzie do języka mówionego, przez co nie będzie rozpoznawalne dla przeciętnego użytkownika, a co za tym idzie, może być jedynie mylące i zakłócać przekaz (Wojahn 2015; Seier Brylla 2015). Nawet Rada Języka Szwedzkiego (Svenska Språkrådet), główny organ regulujący rozwój języka szwedzkiego, jeszcze w roku 2011 odradzała próby wprowadzania i używania zaimka *hen*, argumentując, że wygląda on dziwnie, oraz wskazując na jego nieobecność w języku mówionym (Wojahn 2015).

Przełomowym momentem dla *hen* okazał się rok 2012, który przeszedł do historii języka szwedzkiego pod nazwą *hen-året* – „rok hen” (Milles 2013). To wtedy rozpoczęła się w Szwecji głośna debata na jego temat, zapoczątkowana ukazaniem się pierwszej książki obrazkowej dla dzieci wykorzystującej neutralny zaimek: *Kivi & Monsterhund* (*Kivi i pies-potwór*²) Jespera Lundqvista z ilustracjami Bettiny Johansson.

² Żadna z opisywanych w artykule książek nie została dotychczas wydana po polsku, tłumaczenia tytułów książek obrazkowych o Kivi za: Dymel-Trzebiatowska 2018. Warto zwrócić tu uwagę na trudności, jakie tłumacz napotkałby przy próbie przełożenia nie tylko samego zaimka *hen*, ale całościowego oddania neutralności płciowej w języku polskim, którego struktura gramatyczna jest dla tego typu zabiegów dość ograniczająca.

Trzy lata po wydaniu *Kivi & Monsterhund*, w 2015 roku, *hen* zostało wpisane na listę słów Akademii Szwedzkiej (Svenska Akademiens ordlista – SAOL), uzyskując tym samym status oficjalnego wyrazu w języku szwedzkim. *Hen* przypisane zostały wówczas dwie definicje:

- könsneutral benämning på person som är omtalad ev. implicit i sammanhanget; jfr 1den, han: *läraren kan fritt välja vilken metod hen vill; om någon kör mot rött ljus, så blir hen bötfälld,*
- benämning på person som inte vill el. kan kategorisera sig som vare sig man el. kvinna.

Akademia Szwedzka zachowuje więc obie funkcje *hen* – wskazuje na użycie zaimka zarówno ze względów czysto praktycznych (kiedy, nie znając płci podmiotu lub kiedy nie jest ona istotna, zaimek można stosować zarówno wobec kobiet, jak i mężczyzn), jak i z wyboru, kiedy osoba mówiąca nie chce określać lub ujawniać swojej/podmiotu płci.

Co więcej, *hen* zaczął pojawiać się nie tylko w literaturze, ale także w życiu codziennym Szwedów. Według badań czasopisma *Språktidningen* w szwedzkich tekstach medialnych w roku 2011 na każde użyte *hen* przypadało około 13 000 zaimków *hon* lub *han*. W 2012 proporcje te spadły do 1 : 416, a w 2018 roku na każdy zaimek *hen* przypadało już tylko 133 *hon* lub *han* (Svensson 2019). Jeszcze częściej *hen* pojawia się w finlandsvenska – odmianie języka szwedzkiego funkcjonującej w Finlandii, czego przyczyny można zapewne dopatrywać się w etymologii zaimka. W 2018 roku na każde *hen* przypadało tam 38 *hon/han* (Svensson 2019). Także szwedzkie gazety i czasopisma, choć na początku nie zawsze przychylnie nowemu zaimkowi (jak na przykład *Dagens Nyheter*, którego redaktor naczelna w 2012 roku oficjalnie odradzała swoim dziennikarzom używania *hen*), dziś zdecydowanie chętniej z niego korzystają (Dymel-Trzebiatowska 2018).

1. *Hen* i neutralność płciowa w twórczości Jespera Lundqvista

Jesper Lundqvist jako pierwszy zdecydował się na użycie *hen* w książce obrazkowej, dostrzegając w nim szansę na lepsze przedstawienie stworzonej przez siebie postaci, a przy okazji otwierając nowe drzwi w szwedzkiej literaturze dla dzieci. Opublikowana przez wydawnictwo Olika *Kivi & Monsterhund* to opowieść o dziecku (tytułowym Kivi), które bardzo chce mieć psa i prosi o niego swoją rodzinę. Pewnego dnia Kivi budzi się i zauważa ogromne, niezbyt pięknie pachnące zwierzę (psa-potwora), które wkradło się do domu. Kivi próbuje je udomowić, co przysparza nie lada problemów, aż w końcu stworzenie znika niemal tak niespodziewanie, jak się pojawiło, a Kivi dochodzi do wniosku, że posiadanie psa to jednak nie do końca dobry pomysł.

Nieokreślanie płci Kivi przez Lundqvista było z jednej strony zabiegiem czy- sto praktycznym – przeznaczona dla odbiorców w wieku 3–6 lat *Kivi & Monsterhund* miała być książką opowiadającą o dziecku, a to, czy jest nim dziewczynka, czy chłopiec, nie ma dla przedstawionej historii żadnego znaczenia (Alvasdotter 2012a). Co więcej, użycie *hen* może także ułatwić czytelnikom i czytelniczkom identyfikowanie się z postacią Kivi, która nie ma przypisanej płci – książka staje się więc w ten sposób dostępna dla szerszego grona odbiorców. Lundqvist chciał również uniknąć sytuacji, w której *Kivi & Monsterhund* odwoływałoby się do wykształconych kulturowo i społecznie norm – czy to się w nie wpisując, czy się im przeciwstawiając. Gdyby Kivi było chłopcem lub dziewczynką, musiałyby zmierzyć się z przypisanymi danej płci cechami, które stawiałyby przed nim zarówno pewne oczekiwania, jak także ograniczenia (Kivi stałoby się na przykład wrażliwym chłopcem lub silną i odważną dziewczynką), Lundqvist chciał natomiast zupełnie wyzwolić postać Kivi, a także całą opowiedzianą historię od wszelkich stereotypów związanych z płcią (Alvasdotter 2012a).

W *Kivi & Monsterhund* Jesper Lundqvist ucieka od określania płci bohaterów także na inne sposoby, nie tylko używając zaimka *hen* w odniesieniu do Kivi. Liczna rodzina Kivi przedstawiona jest w sposób uniemożliwiający stwierdzenie, czy poszczególni jej członkowie są kobietami, czy mężczyznami – Lundqvist operuje całym repertuarem stworzonych przez siebie neologizmów, przypisując krewnym Kivi określenia będące mieszanką nazw odpowiadających obu płciom. Tak na przykład z mam (*mammor*) i tatów (*pappor*) otrzymujemy *mappor* i *pammor*, a z cioci (*moster* lub *faster*) i wujka (*morbbror* lub *farbror*) powstaje *morbroster*.

Nie można pominąć także wizualnego aspektu książki – postaci na ilustracjach Johansson i przedstawiony przez nią świat Kivi przywołują na myśl idee równości i wolności, a poszczególne elementy zawierają w sobie zarówno cechy żeńskie, jak i męskie (Ochwat 2017). Kivi ukazane jest jako niewielka postać ubrana w kombinizon/piżamę w biało-zielone paski i dużą białą czapkę w niebieską kratę, a na nosie ma okrągłe okulary w różowych oprawkach. Ochwat (2017) zwraca uwagę na fakt, że u Kivi nie sposób dopatrzeć się cech odpowiadających typowo dziewczynce czy chłopcu – jak na przykład długie lub krótkie włosy czy charakterystyczne ubranie (na przykład sukienka). Ilustracje Johansson trafnie dopełniają więc stworzony przez Lundqvista wizerunek Kivi jako postaci niebinarnej.

Kivi & Monsterhund spotkało się z ogromnym zainteresowaniem mediów oraz otrzymało wiele pozytywnych reakcji (między innymi gazeta Dagens Nyheter nazwała ją książką o niezwyklej sile medialnej, a portal barnboksprat.se zwrócił uwagę zarówno na świetnie skonstruowane niebinarne postaci, jak i na zabawne i pełne kolorów ilustracje Johansson (Alvasdotter 2012b; Kuick 2012), co zaowocowało kontynuacją serii – jeszcze w tym samym roku ukazała się kolejna część przygód Kivi pt. *Kivi & den gråtande goraffen* (*Kivi i płacząca gorafa*), a we wrześniu 2016 roku *Kivi*

• *drakbrakaren* (*Kivi i grzmotosmok*). W październiku 2016 roku wydana została także książka z zagadkami i zadaniami *Rita & klura med Kivi* (*Rysuj i główkuj z Kivi*), oparta na publikowanych wcześniej przygodach bohaterka/bohaterki.

Poza serią o Kivi Lundqvist napisał jeszcze cztery inne książki, w których płeć postaci, przynajmniej na poziomie tekstowym, nie jest jasno określona (lub zupełnie pominięta). Są to dwie książki obrazkowe wydane w 2015 roku i przeznaczone dla dzieci w wieku 3–6 lat: *Alla dör* (*Wszyscy umierają*) i *Vi letar skatt* (*Szukamy skarbu*) oraz dwie książki przeznaczone dla dzieci starszych, 9–12-letnich, które ukazały się w roku 2017: *Spionen på Spöskolan* (*Szpieg w Szkole Strachów*) i *Mumien på Spöskolan* (*Mumia w Szkole Strachów*).

W *Vi letar skatt* Lundqvist zachowuje neutralność płciową bohatera/bohaterki poprzez zastosowanie narracji w pierwszej osobie, zaimek *hen* pojawia się natomiast w książce *Alla dör*, którą stworzył wspólnie z ilustratorką Gabrielle Frödén. *Alla dör* to opowieść o umieraniu – historia o tym, że śmierć jest rzeczą naturalną, która wcześniej czy później dotknie każdego. *Hen* w *Alla dör* nie jest używany w odniesieniu do konkretnego bohatera/bohaterki, lecz pełni raczej funkcję dopełniającą i podkreśla nieuniknioność śmierci, która obejmuje wszystkich bez wyjątku – ją, jego oraz właśnie *hen*:

Alla vi som lever nu.
Jag och hon. Han, hen och du.
[...]
Alla dör³.

2. *Hen* w książkach innych autorów

Jesper Lundqvist, który wprowadził *hen* do szwedzkiej literatury dziecięcej, nie jest jedynym pisarzem, który zdecydował się na ten zabieg – choć wciąż niewiele twórców skłania się ku używaniu nowego zaimka. W publikowanym co roku przez Svenska barnboksintitutet (Szwedzki Instytut Książki Dziecięcej) raporcie obrazującym zmiany na szwedzkim rynku książki dla dzieci i młodzieży pierwsza wzmianka o *hen* pojawiła się w sprawozdaniu za rok 2012, którego autorzy pokazują, że obfitował on w książki, w których płeć bohaterów pozostaje nieokreślona (SBI 2013). *Kivi & Monsterhund* i *Kivi & den gråtande goraffen* były jednak wówczas jedynymi książkami obrazkowymi, w których zastosowany został neutralny zaimek. Autorzy pozostałych wymienionych w raporcie pozycji zachowali neutralność płciową bohaterów między innymi poprzez zastosowanie narracji pierwszoosobowej, która w języku szwedzkim nie ujawnia płci podmiotu (jak na

³ My wszyscy, którzy teraz żyjemy. / Ja i ona. On, *hen* i ty. / [...] / Wszyscy umierają.

przykład w książce *Mamman och havet* [*Mama i morze*] Sary Strindberg z ilustracjami Anny-Clary Tidholm), użycie imion, które nie wskazują płci postaci – mogą funkcjonować zarówno jako imiona żeńskie, jak i męskie – lub są określeniem cech danego bohatera (jak w książce *Liten och fuling* [*Malec i nicpoń*] Evy Björn), czy całkowitą rezygnację ze stosowania zaimków w odniesieniu do swoich bohaterów (*Bus och Frö på varsin ö* [*Bus i Frö na swoich wyspach*] Marii Nilsson Thore).

Raport za rok 2013 (SBI 2014) wymienia trzy kolejne pozycje, w których użyty został zaimek *hen*: książkę obrazkową *Simri på hattäventyr* (*Kapeluszowa przygoda Simri*) Karin Salmson z ilustracjami Marii Clason oraz powieści *Lex bok* Sary Kadefors i *Flickan på tavlan* (*Dziewczyna z obrazu*) Rebecki Åhlund. W kolejnym sprawozdaniu SBI zaimkowi *hen* poświęcony został oddzielny akapit zatytułowany *Könsneutrala barn, eller: vart tog „hen” vägen?* (*Dzieci neutralne płciowo, czyli: gdzie podziało się hen?*), w którym autorzy zwracają uwagę na stosunkowo niewielką obecność zaimka w literaturze dla dzieci i młodzieży (SBI 2015), co, wnioskując po zadanym przez nich pytaniu, wydaje się zaskoczeniem po tak niedawnym przecież sukcesie *Kivi & Monsterhund*. Podobnie jak w poprzednim raporcie wymieniona jest tu jedna książka obrazkowa (*Skuggbarnen* [*Dzieci cienia*] Ulfa Starke i Anny Höglund) oraz dwa utwory przeznaczone dla dzieci w wieku 9–12 lat: opowieść o duchach *Inmurade* (*Zamurowane*) Leny Ollmark i powieść fantastyczna *Flykt* (*Ucieczka*) Pascala Vallin Johanssona. Raport ten pokazuje jednak, że rzadkie użycie *hen* wcale nie oznacza, że w Szwecji zabrakło nagle książek przedstawiających bohaterów niebinarnych, tak licznych jeszcze rok wcześniej. Autorzy i autorki rzeczywiście niechętnie sięgali po *hen*, za to wciąż często korzystali z opisanych wyżej zabiegów, które pozwalały na zachowanie neutralności płciowej postaci. Kolejna wzmianka o *hen* pojawia się w ostatnim sprawozdaniu SBI, opisującym rok 2018, wskazując na dwie powieści dla młodzieży wykorzystujące neutralny zaimek – *Norra Latin* Sary Bergman Elfgren i *Saker ingen ser* (*Rzeczy, których nikt nie widzi*) Anny Ahlund (SBI 2019). Oprócz utworów Jespera Lundqvista w sprawozdaniach Svenska barnboksintitutet wymienione są więc jedynie dwie inne książki obrazkowe, których twórcy zdecydowali się na użycie zaimka *hen*.

Simri på hattäventyr to barwna opowieść o szczurze Simri mieszkającym w kapeluszu. Pewnego dnia porywisty wiatr zabiera ze sobą kapelusz, a Simri rozpoczyna swoją przygodę – trafia między innymi w łapy kota oraz wpada ze swoim domem do wody. Zaimek *hen* pojawia się w książce piętnaście razy (Baunsgaard 2014) i za każdym razem odwołuje się do postaci zwierząt, które są też jedynymi bohaterami opowieści. Zaimek odnosi się przede wszystkim do tytułowego szczura/szczurzyca Simri, a także do występujących w książce kota i bociana. Wprowadzenie postaci zwierząt jako bohaterów samo w sobie pozwala na zerwanie ze stereotypami związanymi z płcią, co nie jest wcale tak łatwe przy postaciach ludzkich. Według analizy Baunsgaard autorkom *Simri på hattäventyr* udało się zachować

neutralność postaci zarówno na poziomie tekstowym, jak i na ilustracjach poprzez zmieszanie ze sobą cech męskich i żeńskich, przez co czytelnik rzeczywiście nie jest w stanie jednoznacznie określić płci bohaterów. Wart odnotowania jest fakt, że *Simri på hattäventyr* to także książka, która została wydana właśnie na fali popularności i zainteresowania *hen* i była promowana między innymi jako utwór, w którym pojawia się neutralny zaimek: na okładce znajduje się okrągłe, pomarańczowe oznaczenie reklamujące *Simri på hattäventyr* informacją *med nya ordet hen* – „z nowym słowem *hen*”.

Hen pojawia się także u Ulfa Starka, jednego z najbardziej znanych szwedzkich pisarzy tworzących dla dzieci i młodzieży. Książka *Skuggbarnen* rekomendowana jest dla dzieci w wieku 3–6 lat i opowiada historię świata, w której Stwórca postanowił przegonić cienie, ponieważ, tworząc na ziemi brzydkie plamy, zakrywały piękno jego dzieła. Razem z nimi powoli znikają jednak wspomnienia, baśnie, a nawet sny, aż dwoje dzieci postanawia wyruszyć na poszukiwanie swoich cieni i prosi Stwórcę, by im je zwrócił. Główni bohaterowie *Skuggbarnen* to Pojken (Chłopiec) i Flickan (Dziewczynka) – płeć tych dwóch postaci została więc określona w bardzo jasny sposób już na poziomie ich imion. Neutralny zaimek dotyczy trzeciej bardzo istotnej w książce osoby – Skaparen (Stwórcy), która wymiennie nazywana jest właśnie *Hen*. W osobie Skaparen można łatwo rozpoznać nawiązanie do Boga-Stwórcy z Księgi Rodzaju, który formuje świat (Skaparen stwarza słońca, planety i morza z milionami ryb), a następnie, po dokonaniu swego dzieła, udaje się na odpoczynek. Postać Skaparen przedstawiana jest w książce w formie kuli unoszącej się nad Ziemią. Czasem widoczne są jej ręce i nogi, a twarz i kolor zmieniają się, przez co trudno przypisać jej cechy charakterystyczne dla jednej z płci. Niebinarny charakter postaci Skaparen potwierdza też analiza Baunsgaard, wskazująca na niemożność określenia płci postaci na podstawie jej wizualnego przedstawienia oraz na fakt, że jej zachowania odpowiadają niemal w tym samym stopniu cechom męskim co żeńskim (Baunsgaard 2014).

3. Dotychczasowe prace o *hen* w literaturze dziecięcej i pytanie o powody zastosowania *hen* w książkach obrazkowych

Hen jako zjawisko językowe naturalnie przyciągnęło uwagę nie tylko mediów, ale także badaczy. Oprócz przytaczanych wcześniej w artykule prac dotyczących specyfiki, historii czy obecnego miejsca *hen* w języku szwedzkim znaleźć można także teksty skupiające się na obecności *hen* w literaturze – w tym w książkach obrazkowych. Zaimek pojawił się zarówno w pracach polskich, jak i zagranicznych autorów, którzy zazwyczaj traktują jednak temat z szerszej perspektywy i przyglądają się utworom, których bohaterowie zostali przedstawieni bez określenia ich

płci – czy to przy użyciu *hen*, czy w inny sposób. Aspekt ten badały między innymi Ochwat (2017) i Baunsgaard (2014), analizując, w jaki sposób neutralność płciowa została przedstawiona w tekście oraz na ilustracjach wybranych książek obrazkowych, i sprawdzając, czy niebinarny charakter postaci rzeczywiście został w nich zachowany. Obie badaczki przyjrzały się *Kivi & Monsterhund*, a w pracy Baunsgaard, poświęconej wyłącznie książkom z zaimkiem *hen*, można dodatkowo znaleźć analizę *Kivi & den gråtande goraffen*, *Skuggbarnen* oraz *Simri på hattäventyr*. Analiza utworów zarówno u Baunsgaard, jak i Ochwat w dużym stopniu oparta jest na modelu Marii Nikolajevej wskazującym po trzynaście cech odpowiadających każdej z płci (Nikolajeva 2004), które następnie zostały zestawione ze sposobem ukazania bohaterów wymienionych wyżej pozycji.

Ochwat i Baunsgaard zwracają też uwagę na powody, dla których autorzy analizowanych w pracach książek zdecydowali się sięgnąć po *hen*. Ochwat w dużej mierze skłania się ku argumentom, które przytoczył sam Lundqvist, mówiąc o uwolnieniu się od stereotypów oraz o większej dostępności bohatera/bohaterki względem czytelników (Ochwat 2017). Baunsgaard wskazuje natomiast na aspekt edukacyjny, argumentując, że użycie *hen* w badanych przez nią utworach miało na celu zaznaczenie obecności nowego zaimka oraz jego nauczanie (Baunsgaard 2014). Przyglądając się książkom *Skuggbarnen* i *Alla dör* i temu, w jakim kontekście zostało w nich użyte *hen*, do powyższych argumentów na pewno należy dodać też jego dopełniającą i dookreślającą rolę.

Podsumowanie

Wdrożenie do ustabilizowanego już systemu językowego nowego zaimka samo w sobie jest zjawiskiem niezwykle rzadkim i wyjątkowym, a mówiąc o *hen* nie można przecież pominąć jego aspektu ideologicznego, co czyni je jeszcze bardziej złożonym. Patrząc na jego historię, dziś można już śmiało powiedzieć, że zaimek znalazł swoje stałe miejsce w języku, ale czy to samo dotyczy jego obecności w szwedzkich książkach obrazkowych? Od czasu wydania *Kivi & Monsterhund* w Szwecji pojawiło się jedynie pięć tego typu pozycji wykorzystujących zaimek *hen*, napisanych przez trzech różnych autorów. Jedna z nich (*Skuggbarnen*) wydana została przez wydawnictwo Bonnier Carlsen, a wszystkie pozostałe pojawiły się w Szwecji nakładem Olika, wydawnictwa bardzo sprofilowanego i znanego z książek łamiących konwencje i stereotypy, którego misją wpisuje się w idee równego traktowania i wolności, oraz dla którego bardzo ważna jest kwestia komunikacji uwzględniającej wszystkich czytelników i czytelniczki – niezależnie od ich przynależności płciowej, koloru skóry, orientacji seksualnej itp. Na tej podstawie nie można więc stwierdzić, że *hen* zajął stałe czy popularne miejsce w szwedzkiej książce

obrazkowej, ale z pewnością nie można odmówić mu tego, że w pewien sposób otworzył literaturę dziecięcą i młodzieżową na bohaterów niebinarnych. Już przyglądając się raportom Svenska barnboksinstitutet, wyraźnie widać, że książek traktujących przynależność płciową na różne sposoby pojawiło się od 2012 roku bardzo wiele, a ich autorzy nie ustają w odważnym i niekiedy nowatorskim podejściu do zagadnienia, jakim są granice płci.

Bibliografia

- Alvasdotter, M. (2012a). Intervju: Jesper Lundqvist berättar om "hen", <https://www.barnboksprat.se/2012/01/18/intervju-jesper-lundqvist-berattar-om-hen/> [dostęp: 18.03.2019].
- Alvasdotter, M. (2012b). Kivi & Monsterhund, <https://www.barnboksprat.se/2012/01/25/kivi-monsterhund/> [dostęp: 19.05.2019].
- Baunsgaard, E. (2014). *Hen – det könsneutrala pronomens inträde i barnbokens värld. En kvalitativ analys av bilderböcker skrivna med pronomen hen*. Examensarbete i pedagogik. Umeå Universitet. [Komputeropis].
- Dymel-Trzebiatowska, H. (2017). Wielkie małe słowo. Krótka historia szwedzkiego zaimka hen. *Kultura i polityka* 21.
- Grönblad, F. (2017). Hen hjälpte henne. *Språktidningen* 9.
- Kuick, L. (2012). Bok om "hen" gav medialt genomslag, <https://www.dn.se/kultur-noje/bocker/bok-om-hen-gav-medialt-genomslag/> [dostęp: 19.05.2019].
- Lundqvist, J., Frödén, G. (2015). *Alla döer*. Łotwa: Olika.
- Milles, K. (2013). En öppning i en sluten ordklass? Den nya användningen av pronomenet hen. *Språk & stil* 23.
- Nikolajeva, M. (2004). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur.
- Ochwat, P. (2017). *Könsneutralitet i svenska bilderböcker*. Praca magisterska. Uniwersytet Gdański. Instytut Skandynawistyki. [Komputeropis].
- Salmson, K., Clason, M. (2013). *Simri på hattäventyr*. Łotwa: Olika.
- SBI. (2013), <https://www.barnboksinstitutet.se/wp-content/uploads/2018/10/Bokprovning-%C3%A5rg%C3%A5ng-2012.pdf> [dostęp: 22.05.2019].
- SBI. (2014), https://www.barnboksinstitutet.se/wp-content/uploads/2018/10/Argang_2013.pdf [dostęp: 20.04.2019].
- SBI. (2015), https://www.barnboksinstitutet.se/wp-content/uploads/2018/10/Argang_2014.pdf [dostęp: 20.04.2019].
- SBI. (2019), <https://www.barnboksinstitutet.se/wp-content/uploads/2018/09/2017-%C3%A5rs-utgivning-dokumentation.pdf> [dostęp: 20.04.2019].
- Seier Brylla, Ch. (2015). Recension – Daniel Wojahn: Språkaktivism. Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015. *Tidskrift för genusvetenskap* 36 (3).
- Stark, U., Höglund, A. (2014). *Skuggbarnen*. Łotwa: Bonnier Carlsen.
- Svensson, A. (2019). Hen blev ännu vanligare under 2018, <http://spraktidningen.se/blogg/hen-blev-annu-vanligare-under-2018> [dostęp: 16.04.2019].
- Wojahn, D. (2015). *Språkaktivism. Diskussioner om feministiska språkförändringar i Sverige från 1960-talet till 2015*. Rozprawa doktorska. Uppsala Universitet. [Komputeropis], <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:805689/FULLTEXT01.pdf> [dostęp: 18.09.2019].